Arany, Krúdy és a Margitsziget

PETHŐ JÓZSEF

Halácsy Sándor: *Pest Buda közt fekvő Szt. Margit sziget térképe* (Országos Széchényi Könyvtár)

Arany 1877-től 1882-ben bekövetkezett haláláig a Margitszigeten töltötte nyarait, Krúdy pedig 1918 és 1930 között lakott a Margitszigeten. Szinte természetes tehát, hogy „összetalálkozott" irodalmunk történetének e két zsenije.

A margitszigeti találkozás kis túlzással szinte személyesnek nevezhető. Arany elevenen élő margitszigeti jelenlétéről Krúdy ugyanis így ír[1] 1923-ban: „még találkozunk ezüstfejű úriasszonyságokkal, akik kisleány korukban kezet akartak csókolni a mogorva, mélázó költőnek amott, a tölgyek alatt, abban a széles karosszékben... még ballagnak közöttünk varjúszínű vénemberek, akik a céhmesterléptekkel haladó Aranyt a fürdőház körül várakozni látták... még él az öreg asztalos a szigeten, aki látta a jómódú költőt, amint ezüsthúszaskáit aggodalmasan olvasgatta: vajon kifutja-e belőlük egyszerű ebédje ára ott, a felső-szigeti vendéglő teraszán, ahol Törs Kálmán, a tárcaíró mindennap rákot evett... Olyan közelről csapongnak a fejünk körül az Arany János-toronynak emlékmadarai, hogy szinte a kezünkkel megfoghatnánk némelyiket..."

Az első szellemi találkozás azonban korábbi, még Margitsziget előtti. 1917-ben ugyanis a Magyarország március 4-ei számában Krúdy egy (rá jellemzően) nagyon személyes, bensőséges hangú, ugyanakkor irodalomkritikusi értelemben mégis rendkívül objektív, találó megállapításokat tartalmazó cikket publikál *Emlék Arany Jánosról* címmel. A világháború idején keletkezett és kontrasztként a boldog békeidők nyugalmas időszakát és a XIX. század legnagyobb hatású alakjait, Kossuthot, Széchenyit, Petőfit, Erzsébet királynét visszaidéző írás Arany egyéniségének rejtélyes kettősségét emeli ki: a hasonlíthatatlan egyediség és a közösségi, a nemzeti karakter teljességének ötvözetét. „Az első tekintetre mindennapinak, semmitmondónak látszik ez a gondtól barázdás, nehéz munkától megbámult és galambdúc egyszerűségű homlokzattal ellátott férfiarc. A bajuszát sokszor láttam a nyíregyházi csizmadiaszínben, a barna, köznapi hajzatát a polgári körben. A szeme a hatgyerekes családapák szeme, és nyugalma a kálvinista végzet. Némely részen a Deák Ferenc dunántúli kerek fejéből tévedt egy vonal az Arany koponyájára; máshol a szegény sorban élő, bicskaheggyel eszegető falusi nótárius kicsinyes, földhözragadt gondolatai bukkannak fel az arcon. Egy kópia az egész arc: a régi világbeli tisztességes, becsületes és szegény magyar ember típusa... Ez a férfitípus volt az, amely Magyarországot fenntartotta, téli sarat elbíró csizmában viselte el a megpróbáltatásokat, zsoltáros hittel bízott a jövendőben, és halk rajongással gondolt a nemzeti ideálokra." De ez a mindenütt jelenlévő arc mégis – lehet, hogy éppen a nemzet egységét kifejező teljessége miatt? – olyan eszménykép, olyan ideál, amelyet sehol nem lehet már fellelni: „Talán azért nem is találtam ideált kereső koromban Arany Jánost megtestesítő, hasonlatos férfiúra, mert oly egyszerű volt ez arc, mint a felhő árnya

Haske Ferenc: *Nyári Lak – Alsó vendéglő mögött, Margitsziget*, acélmetszet (Országos Széchényi Könyvtár)

a régi, napsütéses Magyarország felett." Érdemes megjegyezni itt, hogy Krúdy szép hasonlata mintha Arany egyik legnagyobb versének, *A lejtőn*nek e soraira alludálna:

> Ereszkedik lelkem árnya,
> Elborong a múltakon.
> Nézek vissza, mint a felhő
> Áthaladt vidékre néz.

„Egy éjszakát egyszer a margitszigeti romok között töltöttem, régen, ifjan és lelkesen, hogy az éj valódi és képzelt árnyaival megismerkedjem" – ezzel a kissé misztikus hangulatú mondattal kezdődik Krúdy 1928-as, *Toldi éjszakája* című írása, amelyben egy remekbe szabott, végtelenül hitelesnek tűnő, „realista", de mégis bájosan idillikus és itt-ott az iróniát is megcsillantó életképben jeleníti meg Arany (nem Toldi!) egy margitszigeti éjszakáját. A történet két főszereplője az idős Arany és a Kisszálloda ifjú tigrise, azaz kisinasa, Gyuri. A felső-szigeti vendéglőben Piros Józsi nótáira mulatozók zaja elől valami csendes szigeti zugba elmenekülni akaró Aranyt Gyuri kíséri el sétájára, mert nem hagyja, hogy „egyedül bódorogjon" az éjszakában. Közben Toldiról beszélgetnek – és persze Arany „dehogyis árulta volna el, hogy azt a könyvecskét ő írta". A történet csattanója, hogy a zene várva várt megszűnte, a hosszú és kényszerű virrasztás után visszatérő Arany éppen akkor ér a szálloda közelébe, amikor már „az ő földszintes ablaka alatt stimmelt Piros Józsi zenekarával. A cigányok élén Törs Kálmán, és pohárköszöntőt mondott a szúnyoghálós ablaknak.

– Reménylem, hogy megfelelő választ ád helyettem a szobaasszony – dörmögte az akadémiai titoknok, és elmenekült a szállása környékéről."

A Toldi szerelme és körülményei (1932) című Krúdy-írás ismét „Arany János csizmájának a nyomai után" halad. Ez az életkép a szintén a Margitszigeten lakó Palatinus Jóska, azaz József főherceg alakját is megidézi, „„aki rózsafáinak télire való eltevéséhez késő ősszel mindig megérkezett a szigetre". Erre az „ünnepély"-re Arany is hivatalos, mint a sziget „hű lakója". Az inkább a magányt szerető Arany persze kedvetlenül, sóhajtozva-morgolódva, de kötelességtudóan tesz eleget a meghívásnak. Amiatt is zsémbel, hogy így nem halad a Toldi szerelmével: „Pedig van vagy harminc esztendeje, hogy boldogult szalontai jegyző koromban írni kezdtem." De aztán csak nekivág „régimódi lábtyűiben a szigeti sárnak. És a szigeten Toldi szerelmét is megírta valahára." Érdekes, hogy az utóbbi mondathoz Krúdy még egy akkurátus filológiai jegyzetet is hozzáilleszt: „Az irodalomtörténet (így Riedl Frigyes) megállapítása szerint is a harmincegynéhány esztendeig készülő költeményt Arany valóban a szigeten fejezte be."

Haske Ferenc: *A Margitfürdő és a Nagy Szálloda látképe*, acélmetszet (Országos Széchényi Könyvtár)

Ha a véletlen egymás mellé sodorja Arany és Krúdy nevét, a legtöbben bizonyára a nagy ellentétekre gondolnak: művészetük jellegének, életmódjuknak alapvető különbségeire. De talán a fenti pár sor is bizonyítja: nem csak a Margitszigeten találkoztak…

1 A Krúdy-idézetek forrása: K. Gy.: *Irodalmi kalendáriom*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1989.